

ВЛЮБЕНА В ЕГИПЕТ

Разговор с Деница Такева-Германова,
египтолог и председател на Българското
египтологическо общество

ТЕКСТ ДЕНИЦА ТАКЕВА-ГЕРМАНОВА
РЕДАКТОР ИРИНА ИВАНОВА
ФОТОГРАФИЯ ЛИЧЕН АРХИВ

През 2022 г. Египтологията като наука чества два големи юбилея – 100 години от откриването на гробницата на Тутанкамон (който, както ще разберете от Деница, е правилно да наричаме Тутанхамун) от Хауърд Картър и 200-годишнината от дешифрирането на йероглифното писмо от Жан Франсоа Шамполион.

Може би знаете, а може би не, но в България вече от 5 години съществува и развива много активна дейност Българското египтологическо общество (БЕО). То провежда изключително интересни школи за възрастни и деца, както и великолепни пътуващи семинари, съчетаващи пътешествие из Египет с лекции на място от водещи български египтолози, които разказват за културата и историята на Древен Египет, както и за паметниците, останали от тази велика цивилизация. През ноември 2021 г. пък бе открита Алеята на сфинксовете, свързваща храмовете в Карнак и Луксор, която е вторият най-посещаван обект в Египет след пирамидите в Гиза. Българската национална телевизия и екип на БЕО присъстваха на церемонията и заснеха филм, който ще бъде показан в близките месеци. Ако посетите Научно-образователния център „Древен Египет“, разположен в центъра на София на територията на археологическата експозиция „Антична Сердика“ в подножието на ЦУМ, е много вероятно да се запознаете с Деница Такева-Германова. Освен че е магистър египтолог и в момента работи върху докторската си дисертация, освен че е председател на БЕО и ръководи школите по египтология, Деница разказва

за Египет и страстта си към него така завладяващо, че на човек наистина му се прииска тутакси да си вземе книгите, грамофоните и порцелановите сервиси и досущ като европейските аристократи от 20-те години на миналия век да се отправи за няколко месеца на дълго пътешествие из вълшебната земя на фараоните и сфинксовете. Поне докато отmine студената европейска зима. Оставяме се в ръцете ѝ, за да ни разкаже приказката за своя магично-вечен Египет. Разказва Деница.

КАК ЗАПОЧВА ВСИЧКО

„Влюбих се в историята, културата и магията на Древен Египет още в ранните си тийнейджърски години, на ръба на порастването, когато човек най-силно и интуитивно усеща какъв иска да бъде, в какво наистина вярва, без да е обременен от „трябва“ и „така е разумно и редно“.

В домашната ни библиотека (Деница е дъщеря на известния журналист от близкото минало Иван Такев, б.р.) намерих дебела книга с тъмноолиава корица – „Богове, гробници и учени“ на Керам. Все още помня миризмата на страниците ѝ, на една от които са изписани Наполеоновите думи: „Войници, четириде-

сет столетия ви гледат!" И има черно-бяла снимка на Хеопсовата пирамида в Гиза и на Сфинкса. Разнасях книгата почти навсякъде с мен. Винаги я слагах в учебничката си чанта, независимо колко тежеше и какви учебници носех в нея.

През лятото между първи и втори клас, когато бях на 8, родителите ми ме заведоха на море и в импровизираната заемна библиотека за летищата в почивната станция открих книга със синя обложка, на чиято странична част бе нарисувана ръка в жълт, наситен цвят – „Книга на мъртвите на древните египтяни“. Тази книга стоя на нощното ми шкафче с години, подхранвайки мечтата ми да стана египтолог, въпреки че дълго време не разбирах нищо от написаното в нея. Това бе първият литературен превод на книгата на български от френски език. Как можех да знам тогава, че след години ще имам късмета и щастието мой учител и научен ръководител да бъде доц. д-р Теодор Левков, човекът, превел за първи път на български от древноегипетски тази свещена книга, съдържаща езотеричното знание за безсмъртието на човешката душа.

Мислех, че в Националната гимназия за древни езици и култури „Св. Константин Кирил Философ“ се преподава древноегипетски, който вече бях почнала сама да уча, преписвайки йероглифи от всякакви книги и енциклопедии, но когато влязох в гимназията няколко години по-късно, се оказа, че не се учат йероглифи, а само латински и старогръцки. Помня, че в тийнейджърските години връстниците ми си падаха по групи като East Seventeen и Backstreet Boys, а аз бях влюбена до уши в Хауърд Картър. Наскоро открих стара тетрадка от тогава, в която съм описала мечтаната среща с него в Луксор. Май и сега още си падам по него, но за Картър – по-нататък.

След гимназията така се случи, че за кратко изоставих мечтата си и се озовах в Правния факултет на Софийския университет. Огромно изпитание за мен, защото не беше моето нещо. Така и така никога не станах юрист, нито адвокат или съдия. Чувствах се не на мястото си и бях изключително тъжна и потисната. Близко десет години работих в голяма телекомуникационна компания, опитвайки се да се убедя, че това ме прави щастлива. В крайна сметка в точния момент получих шанса, за който си мечтаех от малка. Попаднах в Нов български университет, където защитих бакалавърска и магистърска степен по египтология, а сега съм докторант. Професионалните ми занимания като египтолог и интересите ми в сферата на египтологията са свързани с религиозните текстове, преводи от древноегипетски и работата с различни писмени паметници – стели, папируси, текстове от гробници. Един от най-прекрасните моменти в тези занимания е когато текстът ти проговаря. Тогава, когато се открехва вратата и времепространството от близо четири хиляди години е преодоляно, а думите, написани от писаря преди хилядолетия, зазвучават отново.“

Хауърд Картър

КАК КАРТЪР ОТКРИВА ГРОБНИЦАТА НА ТУТАНХАМУН ПРЕДИ ВЕК

„Хауърд Картър е английският египтолог и археолог, който точно преди 100 години открива единствената неограбена царска гробница, тази на Тутанхамун в Долината на царете в днешен Луксор. Картър, който е нещо като първообраз на филмовия Индиана Джоунс, обикалял долината, която познавал като дланта си, на кон, с шапка и камшик в ръка, разчертал я на отделни квадранти, които изследвал търпеливо, упорито и неуморно в продължение на години. И до ден днешен могат да се открият неговите отбелязвания по камъните и скалите с боя. Преди време ми се наложи да работя с архивите на Картър, които, за щастие, са дигитализирани и достъпни в сайта на института „Грифит“. Впечатляващи са неговите писма, дневници, работните му бележки и археологически отчети, плод на огромната работа, която е свършил по изследването, проучването, реставрацията и консервацията на гробницата. Изумително е с каква прецизност са описани, картотекирани и заснети над 5000 намерени в

„Горещият въздух, излизащ от камерата, караше пламъка на свещта да трепти, но в момента, когато очите ми свикнаха с тъмнината, детайлите от стаята вътре изплуваха бавно от мъглата... Странни животни, причудливи форми и сенки, статуи и злато – навсякъде блясъкът на златото. Вечността трябва да изглежда точно по този начин.“ Хауърд Картър

гробницата предмета.

На 4 ноември 1922 г. около 10 ч. сутринта Хауърд Картър пристига на мястото на разкопките, които провежда. Само преди ден е започнал седмият му работен сезон в Долината на царете. Посреща го необичайна глъчка сред работниците, местни египтяни.

Година по-късно Картър ще опише в спомените си всичко – как той и екипът му вече са били на ръба на отчаянието, тъй като след години работа не са открили гробницата, която търсели и за която той бил убеден, че е точно тук, как вече решили да приключват и да опитат на друго място, но в онзи ден работниците му го посрещнали

с новината, че се е показало нещо, приличащо на част от стъпало. Продължават да разчистват, докато не откриват врата, а след това втори запечатан вход. Картър веднага разпознава печатите на Тутанхамун и на царския некропол. С треперещи ръце прави мъничък отвор в горния ляв ъгъл на вратата. Ето как описва той онова, което преживява в следващите минути, в дневника си: „Тъмнината и празното пространство, докдето можеше да достигне железният прът, който вмъкнах, показваха, че каквото и да е отвъд, е празно ▶

и не е запълнено както прохода, който току-що бяхме изчистили. Разширих малко дупката, пъхнах свещта и надникнах вътре със затаен дъх. Чувах само учестеното си дишане и сърцето си, което щеше да изхвъркне от вълнение. Горещият въздух, излизащ от камерата, караше пламъка на свещта да трепти, но в момента, когато очите ми свикнаха с тъмнината, детайлите от стаята вътре изплуваха бавно от мъглата... Странни животни, причудливи форми и сенки, статуи и злато – навсякъде блясъкът на златото. Вечността трябваше да изглежда точно по този начин."

ЗА БЪЛГАРСКОТО ЕГИПТОЛОГИЧЕСКО ОБЩЕСТВО

„Създадохме Българско египтологическо общество преди пет години, за да събере хората с различни професии, които имат интерес към Древен Египет и които няма къде другаде да споделят това си увлечение, но в същото време да подкрепяме и подпомагаме развитието на египтологията в България.

Освен че организираме пътуващи семинари в Египет, лекции, изложби, представяния на книги, от 2017 година имаме и школи по египтология за възрастни и за деца, достъпни за всички. В първата в България Детска школа по египтология имаме за цел да въведем най-малките в изучаването на древната история на Египет и тайните на йероглифите. Вече имаме деца, които четат и пишат на древноегипетски, без проблем се справят с разпознаването на различни божества,

знаци и символи, изписани върху автентични паметници. Много се гордея с тях!"

НЕЙНИЯТ ЛИЧЕН ЕГИПЕТ

„Египет е многолик, многоцветен, пъстър, шумен, мистичен, весел, понякога меланхоличен и всеки един човек, който е свързан с него по някакъв начин, го приема лично. Всеки, който обича Египет, си има негов личен Египет.

Моят Египет е в малките улички и шарените пазари на Старо Кайро, в сърцето на многомилионния град, в старите, антикварни книжарници и в черно-белите фотографии, които са запечатали страната в началото на миналия век, в чудната смесица между ориенталското и европейското. За мен Египет е в чаша ментов чай, чийто сладко-тръпчив вкус ободрява след дълго обикаляне пеша. Последния път попаднах в Замалек след залез. Беше валяло и старите сгради, сгушени в зеленината и прохладата на прииждащата вечер, сякаш нашепваха своя собствена история като достолепни дами, излезли привечер на разходка в красивите си одежди. Изведнъж умората от тежкия ден се изпари, а в душата настъпи една лекота и спокойствие, чувство на щастие.

За мен Египет е и в красива рокля, яркочервено червило, аромат на жасмин, широкопола капела и повея на вятъра в Саккара (населено място, намиращо се на около 25 км южно от Кайро, където се намират гробници от древната столица Мемфис); в Каирския музей

на площад „Тахрир“, който е като туптящото сърце на египтологията и пази историята на тази наука. Освен многобройните древноегипетски артефакти, самата му сграда е история. Може би на света няма египтолог, който да не обича да ходи на това място и с часове да обикаля из просторните му зали, а сега и да изпитва известна тъга заради факта, че в момента тече преместване на повечето артефакти в нов, огромен музей, който предстои да бъде открит близо до пирамидите на платото в Гиза. Последния път, когато бях там, може би преди около месец, снимах ключалките на дървените шкафове, боядисани с боя преди сто години, малките им резета, старите табели на артефактите, написани на ръка, или на стара пишеща машина още в началото на миналия век. В тези малки реликви е и част от моя Египет, който носи духа на първите египтолози. Понякога, особено в късния следобед в музея, когато залязващото слънце се процежда през витражите, имаш чувството, че зад някой ъгъл ще се появят Виктор Лоре, Гастон Масперо, Емил Брукш, Теодор Дейвис, Курт Зете или сър Алан Гардинър (пионери египтолози, б.р.).

Моят Египет е и в Луксор – древната Тива, столицата на Новото царство, на египетски Уасет. Всеки път, когато пристигна в Луксор, изпитвам чувството, че се прибирам у дома. Диша се по различен начин, все едно въздухът е познат, дишаш с

облекчение и с едно уверено спокойствие, че си точно на мястото си. През пролетните и летните месеци и в началото на есента е особено горещо. Египет за мен е и жегата, която обожавам. Знойното слънце, което е от злато, кара този град да блести точно така, както е блестял преди хилядолетия. За мен Египет са водите на Нил, по които бягат слънчеви зайчета, когато прекосяваш реката с лодка. На западния бряг на реката са разположени заупокойните храмове на царете от Новото царство, техните гробници, гробниците на велможите и на хората, построили и изрисували домовете за вечността на царете.

Там е и прословутата Долина на царете, там е и Долината на цариците. Един от хубавите ми моменти е когато попаднах почти сама в Долината на цариците. Точно бях посетил гробницата на любимата царска жена на Рамзес Велики, царица Нефертари. Тази гробница е една от перлите на египтологията, богато украсена, изписана със свещени текстове от Книгата на мъртвите, запечатала красивия лик на прекрасната Нефертари. Част от придружаващите текста изображения, които се наричат винетки, е и свещената птица Бену. Ролята на птицата Бену в древноегипетската свещена литература ме вълнува отдавна. Част от работата ми като египтолог беше да събера всичките й споменавания в свещени текстове, нейните изображения и да изследвам значението ѝ. Бену е свързана с две от най-важните божества

Египет е многолик, многоцветен, пъстър, шумен, мистичен, весел, понякога меланхоличен и всеки един човек, който е свързан с него по някакъв начин, го приема лично. Всеки, който обича Египет, си има негов личен Египет.

в Древен Египет – Ре и Озирис, и възплъщава идеята за тяхното сливане, като едновременно е и тяхна душа. В гробницата на Нефертари се намира едно от най-добре запазените изображения на птицата, която се рисува като бяла или сива чапла.

И така – точно бях излязла от гробницата, наоколо нямаше никой. Чувах се само вятърът и тишината в Долината. Да, там тишината може да се чуе. Богинята, която възплъщава тези места, се нарича Меретсегер, т.е. „обичащата мълчанието“. В този момент на усамотение и блажено препичане на слънце (около 45 градуса!), щастлива, затворих очи. Стояла съм така няколко минути, когато някакъв шум ме накара да отворя очи – на няколко метра от мен видях малко бяло пиленце с искрящи перца. Чапла с веещ се перчем и грациозни извивки. Тези птици са много характерни за Египет, но живеят по поречието на реката, защото са водолубиви. Много рядко се появяват в сухи и скалисти местности, каквато е Долината на цариците. Но ето свещената птица Бену ме беше навестила, сякаш ▶

церемонията по откриването на Алеята на сфинксовете

излязла току-що от стенописа на гробницата на царица Нефертари.

В Египет такива магически намигвания се случват често и се случват на всички, които имат сетива да ги усетят.

За мен Египет е и тишината на храмовете, когато седнеш и съзерцаваш текстовете и изображенията от релефите. Будуването до ранни зори, превеждайки йероглифен текст на отворен прозорец, когато слушам как се носи песента на сутрешната молитва и звукът кара небето да вибрира. Звездите още са ярки. Чува се крясъкът на птицата, от който ще се роди новият ден и наново по магичен начин ще се сътвори Светът. И въпреки че от древните царства ни делят хилядолетия, слънцето, звездите, Нил и магията по тези места са си все същите.“

В „ЗЛАТНИЯ“ ЕГИПЕТ ОТ 20-ТЕ И 30-ТЕ

„Не знам как е възможно да ми е мъчно за времена, в които не съм живяла, но е факт. Изпитвам особен сантимент към първата половина на миналия век, особено към 20-те и 30-те години. Харесвам това, че мъжете са били елегантни джентълмени в костюми, а дамите – красиви и изискани, с рокли и воалетки. Самата аз ходя почти само с рокли, а в стила ми на обличане се прокрадват нотки от 30-те. За египтологията това са били златните години на вълнуващи открития, научни експедиции и мащабни проучвания.

В началото на миналия век Египет е любима дестина-

ция на богатите европейци, които бягали там от студените зими в Европа. Наемали дахабия от Кайро и стигали по Нил на юг, чак до Асуан. Носели са със себе си книги от библиотеките си, порцелановите съдове, грамофоните, от които звучала музика, докато пиели следобедния си чай, съзерцавайки бреговете на Нил. Самата Агата Кристи неведнъж предприема такива пътувания. Именно в Египет през 1937 г. тя написва един от най-емблематичните си романи „Смърт край Нил“, вдъхновена от кораба „Судан“, с който пътува от Кайро до Асуан. Тук именно известният детектив Еркюл Поаро ще трябва да разреши поредната мистерия. Писателката отсяда в един от най-емблематичните хотели в Египет – „Олд Катаркт“ в Асуан.

Друг емблематичен хотел е „Уинтър Палас“ на източния бряг на Нил в Луксор, любимо място на европейските пътешественици. Преди време, заради прекрасните публикации и книги на Андрю Хъмфрис за старите хотели в Египет от 20-те и 30-те години на миналия век, ми попадна снимка на меню от Коледния бал, който се е състоял на 25 декември 1923 година именно в „Уинтър Палас“. Тези балове са били традиция и са събирали на бляскави вечери пътешественици, учени, египтолози, изследователи, писатели и бохеми. Представям си допира на копринените рокли и шумоленето на дантели, танците на терасата, гледаща към Нил. Тъмният плащ на горещата луксорска нощ...

В едно от писмата си прекрасната Миртъл Брум, която е художник и египтолог, описва на родителите си

Коледния бал с маски в „Уинтър Палас“ от декември 1927 година. В журито за най-добър костюм е бил самият Хауърд Картър, който заемал почетно място в празничната вечер. Под звуците на фокстрота смехът и наздравниците отеквали в празничната нощ. Тънките бели завеси на голямата тераса се веели от нощния вятър, идващ от пустинята, а Нил отразявал празничните светлини от прозорците на хотела. Именно на тази тераса Хауърд Картър неведнъж пие своя следобеден чай, когато е на източния бряг по работа. Именно тук, на главното стълбище, той обявява на света голямото си откритие, гробницата на Тутанхамун.“

ПЪТУВАЩИТЕ СЕМИНАРИ

„Два пъти в годината Българското египтологическо общество организира пътуващи семинари из светските места на Древен Египет. Единствени по рода си в България са, защото лектори на място са египтолозите преподаватели в Нов български университет и мои учители – проф. Сергей Игнатов, доц. д-р Теодор Леков и доц. д-р Емил Бузов. Нашите пътешествия обикновено започват от Кайро с посещение на Музея. Посещаваме великите пирамиди на царете от IV египетска династия – Хеопс (Хуфу), Хефрен (Хаефре) и Микерин (Менкаура) и Сфинкса на платото Гиза. Пътуваме и до Абухир, където се намират пирамидите на царете от V

с египтолозите Захи Хаус (вдясно) и Теодор Леков

Алеята на сфинксове в Луксор

египетска династия, както и до Саккара за стъпаловидната пирамида на царя Джосер. Винаги посещаваме Луксор, който е най-големият музей на открито в света, храмовия комплекс, посветен на Амун в Карнак. Разглеждаме царските гробници в Долината на царете, Деир ел-Медина – града и гробниците на хората, построили царските домове за вечността, храма на царица Хатшепсут в Деир ел-Бахри и др. В отделните семинари имаме различни акценти. Пътували сме до Александрия, Туна ел-Джебел, Бени Хасан, Амарна, Абидос, Дендера, Едфу, Есна, далече на юг до Асуан, Филе и Абу-Симбел. Това са истински

приключения, които съвместяват комфортна почивка с посещение на много места и получаване на достоверна и изключително интересна информация. Предстои ни семинар през април и всички желаещи са добре дошли. Този път ще пътуваме с кораб или дахабия (малка лодка, подобна на яхта, за до 15 души) от юг на север, от Абу-Симбел в посока Луксор, като първата ни спирка ще бъде Кайро, откъдето до Абу-Симбел ще стигнем със самолет.“

АЛЕЯТА НА СФИНКСОВЕТЕ

„Церемонията по откриването на Алеята на сфинксове в Луксор беше наистина запомнящо се изживяване, вълнуващ и прекрасен празник. Тази алея е свързвала в древността Луксорския храм с храмовия комплекс Карнак, който е най-големият храмов комплекс в света.

Пищното събитие (излъчено по БНТ след Нова година, б.р.) ознаменува откриването на алеята след близо десет години усилена работа на египетските власти

по разкопаване, разчистване и реставриране. Всъщност археологически разкопки на алеята започват още през 1949 година.

За първи път след близо три хиляди и петстотин години по алеята от храма Карнак към Луксорския храм премина празнична процесия. Тя пресъздаде по съвременен начин древноегипетския празник Опет от времето на Новото царство, 1500 години пр.н.е.

Този празник е свързан с култа към египетския владетел, с възраждането на неговите творчески и жизнени сили и връзката му с Твореца Амун Ре. Фестивалът се е провеждал в продължение на две седмици в края на есента, като ритуалната процесия тогава е изминавала и обратния път от Луксор до Карнак. От релефни надписи и изображения по стените на храмовете знаем, че част от пътя е именно по близо трикилометровата алея, която е свързвала двата храма по суша. В древността Алеята е била оградена от двете страни със статуи на сфинксове с глави на овен, свещеното животно на божеството Амун. Процесията е включвала пренасянето на позлатени церемониални ладии, изработени от ливански кедър, със светилищата на Тиванската божествена триада Амун, Мут и Хонсу.

Трудно мога да опиша емоцията, когато под звуците на музиката копията на свещените ладии влязоха пред погледите ни в Луксорския храм. Наистина в този миг хилядолетията изчезнаха и се озовахме по времето на XVIII египетска династия, в сърцето на един от най-свещените ритуали. Имах щастието да присъствам на церемонията заради това, че съм част от екипа на филм и филмова поредица, посветени на Древен Египет и египтологията в България. Българска национална телевизия стои зад този проект, а негов автор е доц. д-р Теодор Леков, египтолог и ръководител на българската археологическа мисия в Луксор. Филмът се очаква да излезе през февруари или март тази година.“